

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

צחקה שרה - אחרי בלתי הייתה לי עדנה - כיוון שעל כרחך צריך לבוא הנס בתוך גדרי הטבע ומנהגו של עולם, וכיצד יקרה זה אחרי בלתי. ועל זה אמר לה הקב"ה - 'היפלא מה' דבר' וכי יש דבר שהוא מופלא בעיניו, ויכול הוא להביא הנס בדרך שתראה כדרכו של עולם.

ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב בשער סדם וירא לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה: (יט, א)

ע"פ פשוטו הסיבה שישב בשער העיר היא מפני שמלכתחילה לא בא לגור בסדום עצמה אלא רק בכיכר שהייתה כולה משקה, כמו שנאמר "ולוט ישב בערי הפקר ויאהל עד סדם", ועל כן ישב בסמוך אליה ולא בעיר עצמה.

ומה שדרשו חז"ל מהמילה 'בשער' שמינוהו שופט עליהם הוא גם מעומק העניין, שאחר שלא היה חלק מאנשי העיר ראוהו כמרום ונעלה יותר מהם ועל כן היה ראוי להתמנות כשופט עליהם.

ויאמר הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשפמתם והלכתם לדרככם ויאמרו לא כי ברחוב נלין: (יט, ב-ג)

יש לעיין מפני מה סרכו המלאכים תחילה לבוא לביתו של לוט עד שהוצרך להפציר בהם כדי שיואילו לסור אליו.

ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן: (יב)

מכאן יש לכאורה תמיהה עצומה למה שאמרו חז"ל בגמ' שחזר לה כבר האורח באותו היום ולכך נטמאה העיסה - ולכאור' יקשה מאד מפסוק זה שמשמע ששרה התפללה על כך שעתידה לחזור לנערותה.

ואפשר לבאר לפי דרשה זו (וכ"כ האלשיך הק') שכוונת הכתוב ששרה אמרה בניחותא - הן אמנם 'אחרי בלתי הייתה לי עדנה', אמת שחזרתי לנערותי, אבל מה יועיל זה כל עוד 'ואדוני זקן'.

ויאמר יי אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנת: היפלא מיי דבר למועד אשוב אליך בעת חיה ולשרה בן: (יח, יג-יד)

כבר רבו התמיהות במעשה זה של צחוקה של שרה, אך העולה על כולנה היא מה שיש לשאול - מה בין צחוקה לצחוקו של אברהם, כמו שאומר הפסוק "ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלא שנה יולד ואם שרה תבט תשעים שנה תלד", ולא מצינו שנתבע על כך.

והנה מהות הצחוק הוא הפליאה על דבר שהוא משונה ויוצא מגדר הרגיל. וכאן יש להבחין בדבריו של אברהם שצחק על עצם מה שעתידים להוליד, ואילו שרה התפללה על דרך קיום הדברים בפועל.

ולפי זה נבין - שהרי הנהגת ה' עם האבות הייתה בשידוד מערכות הטבע אבל לא בניסים שהם היפך דרך הטבע, כמו שאמר לו הקב"ה למשה "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי לא נודעתי להם", ועל כך

אפילו לא התפלל עליו, ואחר שנאמר לו שאין שם אפילו עשרה צדיקים שב למקומו, ולא הוסיף להעתיר עבור בן אחיו.

וצ"ל שכל הסיבה שמסר נפשו להצילו היה רק מחמת שהיה נאמן לו והתלווה עמו לכל מסעיו ע"פ ה'. אבל לאחר שנפרד מעמו ובחר לו לישיבתו מקום אנשים רעים וחטאים, כבר לא ראה לנכון להתפלל עליו להצילו.

אבל הקב"ה בכל זאת זכר ללוט חסד ראשונים שהלך אחר אברהם, והצילו מתוך ההפיכה כמו שנאמר "ויהי בשחת אלהים את ערי הכפר ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט".

וייפקד את שרה כאשר אומר ויעש יי לשרה כאשר דבר: (כא, א).

הרמב"ן ביאר הכפילות ע"ד הפשט - שמשמעות 'פקידה' בכל מקום הוא הזיכרון לטובה לפני ה', וה'עשייה' היא התקיימות הדברים בפועל.

ואכן כך הדברים באמת היו במציאות - שבתחילה הבטיח ה' לאברהם על לידת יצחק במעמד ברית המילה 'אבל שרה אשתה ילדת לה בן', ולאחר מכן באו המלאכים כדי לבשרה, ובכך להוציא את הדבר מן הכוח אל הפועל.

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יי אל עולם: (כא, ג)

יש להבחין שכאן לראשונה מוזכר שקרא אברהם בשם ה' 'א-ל עולם', ויש להבחין משמעות הדבר.

והנה היה זה לאחר הברית שכרת עם אבימלך שבקשו "ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי וילגיני וילגדי" - ויסודה של בקשה זו היה "כחוסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתי בה". ועתה נשא אברהם קל וחומר בנפשו - ומה על חסד שעה שנתן לו אבימלך לגור בארצו - ראוי לכרות לו ברית להיות נאמן לו ולזרעו, על הארץ שהובטחה לו לירושלם עולמים לא כל שכן, ועל כן נתעורר לקרוא בשם ה' א-ל עולם, שנתן לו ולזרעו את הארץ הטובה לאחוזת עולם.

וייתכן שעשו כן בכדי שבכך תהא לו זכות להינצל אח"כ, שהרי לבסוף כאשר באו להוציאו מתוך ההפיכה לוט התמהמה בביתו עד שהוצרכו המלאכים לאחוזו בידו ולהוציאו בכוח, ומה שלא הניחוהו לנפשו להיספות עם שאר אנשי העיר הוא בזכות חסדו שגם הוא לא הניח להם להמשיך בדרכם.

ויאמרו גש הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט עתה גרע לה מהם ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת: (יט, ט)

שורש חטאם של אנשי סדום ועמורה היה בכך שרצו לשמור את כל טובת ארצם לעצמם, ולא לחלקה לאחרים, כדמגלי קרא עליהם - "הנה זה היה עון סדם אחותה גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז, ט).

ולפי זה נבין כוונת טענתם ללוט - 'האחד בא לגור וישפט שפוט' - עד אתה חשבנוך למי שבא לגור עמנו, אבל אחר שבא אתה כשופט עלינו מתברר שלא באת אלא כאורח, לקחת מטוב המקום, ואם כן: 'עתה גרע לה מהם' - שהם לא באו אלא ללילה אחד ואילו אתה באת לימים רבים, ועל כן ראוי שנרע לך יותר מהם.

והצעררה גם הוא ילדה בן ותקרא שמו בן עמי הוא אבי בני עמון עד היום: (יט, לח)

יש להבחין שהמילה 'היא' נכתבה בפסוק כמו 'הוא', ומשמעות הדבר שאחר שלא פרסמה שהוא מאביה, רמז בזה הכתוב - שבעצם ילדו 'הוא' - דהיינו לוט.

וכעין זה יש בתוך דבריו של אבימלך על דבר שרה: "והיא גם היא אמה אחי הוא", שינה הפסוק בכתובתו תוך כדי דיבור, מפני שבפעם הראשונה דיבר אבימלך כלפי שרה, אבל בשנייה נתכוון לרמוז שכל מה שאמרה כך היה רק מחמת שהוא -אברהם- ציווה לה לומר כן. (ובזה יבואר גם מדוע בא בטענה רק כלפי אברהם ולא לשרה, כיוון שהכיר בכך שהכול היה מחמתו).

וילך יי כאשר פלה לדבר אל אברהם ואברהם שם למקומו: (יח, לב-לג)

יש להתפלא מאוד, שהרי אברהם חרף נפשו למות למענו הצלתו של לוט במלחמת המלכים, ואילו כאן

וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מִלְאָךְ יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם
אֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי: (כב, יא)

והנה לאחר מעשה העקידה נשבע ה' לאברהם שלא
יגרום החטא ולעולם לא ינטוש את זרעו.

יש להבחין שעד עתה דיבר עמו מן השמים בשם
'אלוקים' ועתה בשם 'הויה'. ומשמעות העניין מפני
שבתחילה הסתיר הקב"ה ההנהגה ואמר לו 'העלהו שם
לעולה'. ורק אחר כך התגלה לו בשם הויה וביאר לו
את המשמעות האמתית העומדת מאחורי הדברים.

ודבר זה נקבע כסימן לבניו – שבכל פעם שנראה כביכול
מידת הדין מבקשת לעשות כלה בשונאיהם של ישראל,
זהו רק המבט הפשוט על פני הדברים, ועומק הדברים
יתגלה וייראה רק ביום שיתגלה הקב"ה בשם הויה, ואז
יהיה הוא אחד ושמו אחד.

לב לדעת – ענין בפרשה

הדין בסדום ועמורה – גילוי הצדק האלוקי בעולם

שלשה מלאכים נשלחו מן השמים לביתו של אברהם אבינו – אחד מהם בא כדי לבקרו ולרפאותו, משנהו כדי לבשר
את שרה על לידת יצחק, והשלישי נשלח כדי להפוך את סדום ועמורה. וכאן נשאלת השאלה – אותו שבא להפוך
את סדום, מפני מה היה צריך קודם לבקר בביתו של אברהם, ומדוע נשלח בחדא מחתא עם שני רעיו. וביותר נצטרך
להבין – מפני מה בא עניינה של הפיכת סדום ועמורה באותה פרשה עצמה יחד עם התגלות השכינה וביקור
המלאכים את אברהם.

והנה המשך הפרשה יציב בפנינו קושי גדול שבעתיים. כאשר בא הקב"ה להפוך את סדום אומר הפסוק: "וַיִּי אָמַר
הַמֶּכֶסֶת אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה" ומבאר את הטעם לכך שלא ראוי לכסות זאת שהרי "וַאֲבִרְהָם הָיָה יְהִיָּה לְגוֹי
גָדוֹל וְעֶצְוֹם וְנִבְרָכּוֹ בּוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ". וכאן יש להבין – מה בין כך שאברהם יהיה לגוי גדול ועצום למה שאמר ה'
שלא ראוי היה לכסות דבר הפיכת סדום מאברהם. וביותר – מפני מה ממשיך הכתוב לפרט כאן את הסיבות למה
שזכה אברהם להיות לגוי גדול: "כִּי יִדְעֹתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצִּיחַ אֶת בְּנָיו וְאֶת אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָכַי יִי לַעֲשׂוֹת צְדָקָה
וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְיָ עַל אֲבִרְהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו", ומשמע שסיבות אלו משמשות גם הם כחלק מהסיבה
שמחמתה הוצרך הקב"ה לגלות לאברהם את משפט סדום.

ובכלל – תפילתו של אברהם לפני המקום לוטה בערפל. גם אם היא הייתה נשמעת מפיו של איוב היינו צריכים
להתיישב בדברים ולבארם, אחר שנראה חלילה כאילו הטיח דברים כלפי מעלה. כל שכן כאשר דברים אלו נשמעים
מפיו של ראש המאמינים שעומד וטוען – "חָלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהָיָה כְּצִדִּיק כְּרָשָׁע,
חָלָלָה לָךְ הַשִּׁפְט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט". וכל הרואה עומד ותמה, מי שכל ימי חייו הלך בתמימות אחר ה'
יאמר כדברים האלה.

דומה כי המפנה הגדול ביותר בחייו של אברהם אבינו היה בעת ברית המילה. גם קודם לכן הובטח בשכרו מן
השמים, אבל אז נכרתה עמו ברית ידידות לנצח בכך שנשתנה כל שמו ומהותו, ונקבע והוחלט כמי שנבחר הוא
וזרעו אחריו לקרוא בשם ה' בעולם, כמו שנאמר: "וַהֲקִמְתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינָהּ וּבֵין יִרְעָה אַחֲרֶיהָ לְדֹרֹתָם לְבְרִית
עוֹלָם לְהִיּוֹת לָךְ לְאֱלֹהִים וּלְיִרְעָה אַחֲרֶיהָ".

מעשה המלאכים היה בעצם השלמה של מעמד ברית המילה. אחר שהובטח בכל זה מפי ה', התגלה אליו חזיון המלאכים - שבאו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, כמו שאנו מוצאים בכל מקום שהמלאכים נשלחים כדי לקיים בפועל את דבר ה'. ועל כן באו לרפא את אברהם מברית המילה ולבשר את שרה שהבטחת ה' לעשותם לגוי גדול, עומדת להתקיים ולהתממש.

לא לחינם מעשה זה התקיים על ידי הכנסת האורחים של אברהם, מפני שבו בא לידי ביטוי עניינו כמייצג את הנהגת הקב"ה בעולם. אברהם אבינו הלך בדרכי קונו - מה הוא אף אתה רחום וחנון, ומחמת כן זכה לכל הטובה והברכה מאיתו.

אבל כאן גם בא עניין נוסף. היותו של אברהם אבינו עומד בראשם של בני העם אשר שם ה' נקרא עליהם, מחייב שלא יתקיים מקום כמו סדום לפני האלוקים. לאחר שנקבעו אברהם וזרעו כמייצגים את הנהגת הקב"ה בעולם, מתבקש שלא ייתכן שיהיה קיום למקום הסותר ונוגד בכל מהותו את הצדק האלוהי.

אבל מאידך גיסא, מאותה סיבה עצמה גם מוכרח שהנהגת ה' וענשו עליהם תראה ותתגלה על פי הדין והמשפט. וזה כוונת הכתוב 'כי ידעתיו למען יצווה את בניו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט' - אחר שהם למדים ממעשי ה' בעולם לדעת את הדרך אשר ילכו בה, דין הוא שתתגלה הנהגתו בעולם באופן של צדק ומשפט. פשוט וברור שגם לפני כן הנהגת ה' על העולם הייתה על פי הישר והצדק, אך מעתה והלאה מתחייב שכך גם ייראה ויתגלה לעיני כל באי עולם.

ועל כך הייתה תפילתו של אברהם - אשר בוודאי האמין בכל ליבו שא-ל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא, רק שביקש והתפלל שהנהגתו תתגלה כך בעולם - שלא יראה כאילו שופט כל הארץ לא יעשה משפט. אברהם הוא הראשון שמצאנו בו שעמד להתפלל בצורה כזו לכיטול רוע הגזירה, משום שהוא היה הראשון שגילה ופרסם את שם השם בקרב באי עולם, ורק הוא היה זה שיכול לבקש ולתבוע מהקב"ה שתתגלה הנהגת צדקו וטובו לעין כל.

ידועה קושיית הרמב"ן - שהרי מצינו מקומות רבים שהיושבים בה הרבו לחטוא ולפשוע לפני המקום, ומדוע רק סדום נהפכה. אבל האמת היא שסדום נתבעה על מעשי אנשיה דווקא לרוב מעלתה וקדושתה - בהיותה המקום המעולה ביותר בארץ אשר עיני ה' בה תמיד.

סדום הוא המקום שהיה מסוגל לאחד משני הניגודים שתיאר הכתוב בעניינה: "כָּגֶן יִי - כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". מחד - כגן ה' ומאידך - כארץ מצרים. מקום שבו הנהגת ה' והטבתו מתגלה בצורה גלויה ורבה כל כך, מחד - מחייב לנהוג בהתאם, ומאידך מהווה פתח למכשול ולכפירה בטובה. ואכן הגמ' אומרת ששורש חטאם היה כשל אנשי דור המבול בשעתו, שנתגאו מחמת רוב טובה שהביא להם הקב"ה. שוב הוכח שהעולם עדיין לא ראוי לקיים בתוכו מקום שכזה.

מהפסוקים נבביא אנו למדים שעתידיה סדום לחזור ולקום כמקדם: "וְשָׁבְתִי אֶת שְׁבִיתָהּ אֶת שְׁבוֹת סֶדֶם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת שְׁבוֹת שְׁמֶרֶן וּבְנוֹתֶיהָ וְשְׁבוֹת שְׁבִיתָהּ בְּתוֹכָהֶנָּה" (יחזקאל טז, ג). ואולי משום כך בחר לוט לשבת במקום זה - כהכרעת הוויכוח עם אברהם על ההחזקה בארץ מכוח הבטחת הקב"ה. לוט רצה לממש את ההבטחה העתידה כבר עכשיו, אבל אברהם אבינו ידע שהדרך עוד ארוכה, ועם ישראל צריכים להזדכך ולהצטרף עד אשר יהיו ראויים לחיות במקום זה. רק לאחר שישלימו את תיקונם וישבו ברינה לארצם - אזי תשוב סדום לימי תפארתה, יחד עם תקומת אהלה ואהליבה, כהבטחת ה' אליהם: "וְאֶחָדָתָהּ סֶדֶם וּבְנוֹתֶיהָ תִּשְׁכַּן לְקִדְמָתָהּ וְשְׁמֶרֶן וּבְנוֹתֶיהָ תִּשְׁכַּן לְקִדְמָתָהּ וְאֶת וּבְנוֹתֶיהָ תִּשְׁכְּנֶנָּה לְקִדְמָתָהּ... וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּהּ בְּיָמֶי נְעוּרֶיהָ וְהִקְמֹתִי לָהּ בְּרִית עוֹלָם", במהרה בימינו.

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com.